

Secció III. Altres disposicions i actes administratius

CONSELL INSULAR D'EIVISSA

3085

Incoació de l'expedient de declaració com a bé d'interès cultural, amb la tipologia de monument, de la torre i els elements constructius connexos des Coll des Jondal, terme municipal de Sant Josep de sa Talaia

La Comissió Insular d'Ordenació del Territori, Urbanisme i Patrimoni Historicoartístic, en sessió celebrada el dia 18 de febrer de 2016, va adoptar, entre d'altres, el següent ACORD:

"19. Exp. 01/16. Declaració com a bé d'interès cultural amb la categoria de monument, de la torre i els elements constructius connexos des Coll des Jondal, Sant Josep de sa Talaia

(...)

El Departament d'Educació, Patrimoni, Cultura, Esports i Joventut està tramitant l'expedient per a la declaració com a bé d'interès cultural, amb la tipologia de monument, de la torre i els elements constructius connexos des Coll des Jondal, terme municipal de Sant Josep de sa Talaia.

En data 15 de gener de 2016 el tècnic de patrimoni històric emet informe-memòria sobre l'assumpte de referència.

En data 25 de gener de 2016, la cap de secció del Departament d'Educació, Patrimoni, Cultura, Esports i Joventut emet el següent informe:

"ANTECEDENTS

Mitjançant providència, el dia 11 de gener de 2015, el conseller executiu del Departament d'Educació, Patrimoni, Cultura, Esports i Joventut va disposar l'inici de l'expedient administratiu per a la incoació, si pertoca, com a bé d'interès cultural (BIC) de la torre i els elements constructius connexos des Coll des Jondal (terme municipal de Sant Josep de sa Talaia).

El dia 15 de gener de 2016, el tècnic de Patrimoni del Departament, el Sr. Joan Ramon Torres, en va emetre informe tècnic i, en relació amb la figura i la tipologia de la declaració del bé immoble que es tracta de declarar BIC, informa que es proposa la tipologia de monument.

FONAMENTS DE DRET

La Llei 12/98, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears, regula els béns d'interès cultural en els seus articles 5 a 13. Trobam la definició dels BIC a l'article 5 de la Llei del patrimoni històric de les Illes Balears (LPHIB), que preveu que: "Tindran la consideració de béns d'interès cultural els béns mobles i immobles més rellevants del patrimoni històric de les Illes Balears que pel seu valor singular es declarin com a tals de forma individualitzada. Només amb caràcter excepcional podrà atorgar-se genèricament la categoria de béns d'interès cultural a una classe, tipus, col·lecció o conjunt de béns."

A l'article 6 es classifiquen els béns d'interès cultural segons les diverses tipologies. Pel que fa a la tipologia de monument tipificada a l'informe tècnic emès del bé que es pretén declarar, es defineix com: "edifici, obra o estructura arquitectònica i/o d'enginyeria d'interès històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, historicoindustrial, etnològic, social, científic o tècnic. A la declaració de monument podran incloure's els béns mobles, les instal·lacions i els accessoris que s'assenyalin expressament, sempre que l'edifici, l'obra o l'estructura constitueixin una unitat singular."

Segons l'article 7 de la LPHIB, la declaració de bé d'interès cultural requerirà el corresponent procediment que es troba regulat al títol I, capítol primer de la Llei, i que comprèn:

1. Acord d'incoació per la Comissió Insular de Patrimoni Històric Artístic, ara Comissió Insular d'Ordenació del Territori, Urbanisme i Patrimoni Historicoartístic (CIOTUPHA).
2. D'acord amb allò previst a l'article 7.3 de la Llei, amb caràcter previ a la referida incoació es poden efectuar actuacions prèvies.
3. L'acord d'incoació ha de tenir un contingut mínim establert a l'article 7.4:
 - Descripció del bé o béns de què es tracta, suficient per identificar-los.
 - Si es refereix a immobles, l'acord d'incoació, a més de la memòria, la planimetria i la documentació gràfica, ha d'indicar:

- A. El tipus de bé
- B. La delimitació de l'entorn de protecció del bé afectat, si és el cas
- C. Les pertinences o els accessoris del bé, si és el cas
- D. Els béns mobles vinculats a l'immoble, si és el cas
- E. La memòria històrica del bé
- F. L'informe detallat sobre l'estat de conservació del bé

4. L'acord d'incoació s'ha de notificar a les persones interessades, a l'ajuntament on radica el bé i al Govern de les Illes Balears. Així mateix, s'ha de publicar en el BOE i en el BOIB, i comunicar-lo al registre corresponent de les Illes Balears (Registre General de Béns d'Interès Cultural de la CAIB), i aquest el comunicarà al registre corresponent de l'Estat (articles 8.1, 13.2 i 13.3).

5. L'expedient de declaració ha de contenir un contingut mínim previst a l'article 9.1, i en aquest sentit hi han de figurar informe favorable d'almenys una de les institucions consultives previstes a l'article 96 (obligatòriament d'una de les institucions consultives que estigui radicada a l'illa on es trobi el bé objecte de la declaració o que la institució sigui de l'àmbit de les Illes Balears) i informe tècnic sobre les característiques i l'estat de conservació del bé, acompanyat d'una completa documentació gràfica, així com, si escau, proposta de les limitacions específiques que ha d'observar el propietari.

6. És preceptiva l'audiència a les persones interessades, inclosos els ajuntaments afectats, i, quan es tracta de béns immobles, s'obre, a més, un període d'informació pública.

7. El Ple del Consell Insular d'Eivissa, a proposta de la CIOTUPHA, acorda la declaració de BIC (article 10.1).

8. La declaració s'ha de notificar a les persones interessades, als ajuntaments on radica el bé i al Govern de les Illes Balears, i s'ha de publicar en el BOIB i en el BOE (article 10.2).

Segons l'article 10 de la LPHIB, és competent per acordar la declaració de bé d'interès cultural el Ple del Consell Insular d'Eivissa a proposta de la CIOTUPHA i inclourà la descripció dels elements per identificar-los i contendrà almenys les actuacions a què es refereix l'article 7.4 de la Llei 12/1998, de 21 de desembre.

L'acord de declaració s'haurà d'adoptar en el termini de vint mesos comptadors des de la data d'iniciació del procediment, el qual caducarà si, una vegada transcorregut aquest termini, se sol·licita que s'arxivin les actuacions i en els trenta dies següents no se'n dicta resolució. Caducat el procediment, no es podrà tornar a iniciar en els tres anys següents, llevat que ho demani el titular del bé.

En tot allò no previst a la LPHIB, és aplicable la Llei 16/1985, de 25 de juny, de patrimoni històric espanyol (LPHE) en virtut de la disposició final tercera de la Llei 12/1998.

Així mateix, la tramitació administrativa s'haurà de regir igualment per la Llei 30/1992, de 30 de novembre, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú (LRJPAC).

PROPOSTA:

Sobre la base de tot l'anterior, atesa la iniciativa del conseller del Departament d'Educació, Patrimoni, Cultura, Esports i Joventut sobre la declaració com a bé d'interès cultural de la torre i els elements constructius connexos des Coll des Jondal, terme municipal de Sant Josep de sa Talaia, i de conformitat amb l'informe del tècnic de Patrimoni Històric sobre la memòria, amb documentació gràfica i planimètrica de data 15 de gener de 2016, en què es proposa la figura de bé d'interès cultural amb la tipologia de monument, s'informa favorablement sobre la incoació del procediment per declarar com a BIC la torre i els elements constructius connexos des Coll des Jondal, terme municipal de Sant Josep de sa Talaia, i es proposa al conseller que elevi a la CIOTUPHA l'adopció dels següents acords:

1. INCOAR l'expedient de declaració com a bé d'interès cultural, amb la tipologia de monument, de la torre i els elements constructius connexos des Coll des Jondal, terme municipal de Sant Josep de sa Talaia. La descripció, la localització i la delimitació figuren a l'informe tècnic emès pel tècnic de Patrimoni Històric el dia 15 de gener de 2016, que es transcriu i forma part integrant del present acord.
2. PUBLICAR aquest acord en el BOIB i en el BOE i notificar-lo a les persones interessades, a l'Ajuntament de Sant Josep de sa Talaia i al Govern de les Illes Balears.
3. COMUNICAR l'acord d'incoació al Registre de Béns d'Interès Cultural de les Illes Balears del Govern de les Illes Balears.
4. INSCRIURE l'acord d'incoació en el Registre Insular de Béns d'Interès Cultural.
5. CONTINUAR la tramitació de l'expedient d'acord amb les disposicions legals vigents.

La incoació del procediment comportarà l'aplicació del règim de protecció establert per als béns ja declarats d'interès cultural.

Es transcriu a continuació el text íntegre de l'informe tècnic de Patrimoni Històric del dia 15 de gener de 2016 i part de les imatges que conté:

“0. ANTECEDENTS

La major part de les torres defensives rurals de l'illa d'Eivissa, conegudes també com a torres de refugi, va ser protegida arran de la redacció de l'Inventari del Patrimoni Cultural Espanyol, l'any 1968. En aquest mateix inventari s'englobaren també totes les torres de defensa

costaneres de les illes Pitiüses.

De fet, aquest inventari portava a la pràctica un decret d'alta transcendència, a l'àmbit de tot el país, de l'any 1942, que protegia genèricament els monuments defensius d'Espanya "fos quin fos el seu estat de ruïna" ("Decreto de 22 de abril de 1949 sobre protección de los castillos españoles", BOE núm. 125, 5 de maig de 1949), però sense especificar-los, en concret, ni inventariar-los.

En la pràctica, i pel que afecta l'illa d'Eivissa, una part important de les torres de refugi del camp no va ser integrada a l'inventari de 1968 en el moment de la seua redacció, tractant-se en definitiva d'una situació, que llevat d'algunes declaracions puntuals, realitzades en dates molt posteriors, com les de la torre des Toniets, de Cas Serres de Baix, sa Torre Blanca, la des Governador, de can Montserrat i can Rieró, es manté encara avui.

Així, per simple omissió o per desconeixement d'aquestes, un nombre prou significatiu, més exactament entorn d'una trentena, d'aquestes torres civissenques no arribà mai a formar part del dit inventari, de manera que a hores d'ara poden considerar-se elements desprotegits.

Cal dir, però, que un grup de les torres no declarades, en haver patit mutilacions importants i, tant o més, a causa de la seua incorporació als casaments i a la seva habitual disfressa, estaven en una situació que feia poc manifesta la seua presència física.

En realitat, les imprecisions del dit inventari anaren més enllà, ja que d'altres torres, que sí que hi figuren se'n desconeix, fins i tot, la seua existència real. És el cas, per exemple, de les torres de can Mata (IPCE: R-I-51-0008628), can Maseuet (IPCE: R-I-51-0008622), sa Torre (IPCE: R-I-51-0008616), s'Alzina (IPCE: R-I-51-0008650), torre d'en Marc (IPCE: R-I-51-0008649), de can Ramon d'en Jaume (IPCE: R-I-51-0008611) i de can Guillemó (IPCE: R-I-51-0008607).

Fins i tot, hi ha també la inclusió errònia en aquest inventari —que com ja s'ha dit, es refereix a béns militars— d'almenys dues torres que en realitat pertanyen a molins fariners, com el d'Albarqueta (IPCE: R-I-51-0008637) i el de cas Governador (IPCE: R-I-51-0008619).

No acaben aquí els problemes, ja que és necessari una vegada més fer esment d'un altre tema, la gravetat del qual, a nivell patrimonial és, fins i tot, més gran que qualsevol dels assenyalats més amunt: la manca absoluta d'entorns de protecció escaients i necessaris per als dits monuments.

És voluntat del Departament de patrimoni del Consell d'Eivissa l'actualització del registre i la protecció d'aquests elements defensius, amb la plena incorporació administrativa de les torres omeses en el seu dia a la llista de Béns d'Interès Cultural amb tipologia de monuments i, al mateix temps, la supressió d'altres de catalogades, però l'existència de les quals no és real i també la reclassificació dels molins fariners, que equivocadament figuren com a elements de defensa.

La present memòria, que tracta de la torre des Coll des Jondal, s'integra en una segona, i part final, de les actuacions previstes per part d'aquest Departament.

1. SITUACIÓ GEOGRÀFICA I TOPOGRÀFICA DE LA TORRE DES COLL DES JONDAL

Municipi: Sant Josep de sa Talaia

Parròquia: Sant Jordi de ses Salines

Vénda: es Racó

Coordenades UTM al centre de la torre:

X 355556

Y 4306107

El terreny on s'implanta la torre des Coll des Jondal està a 112 m s.n.m. i es tracta d'una prominència que constitueix l'estibació més oriental de l'anomenada serra de sa Cova Santa (240 m s.n.m.) puigs de can Joanet / can Pelleu 210 m s.n.m.). Controla, per tant, un pas absolutament estratègic, amb visió directa sobre la ciutat d'Eivissa.

Pot accedir-se al coll des Jondal mitjançant el camí històric que enllaça la carretera de Sant Josep, passant per sa Cova Santa, amb el pla des Jondal, sa Caleta, etc. La torre es troba a 50 m del dit camí.

2. DESCRIPCIÓ DE LA TORRE DES COLL DES JONDAL

La torre des coll des Jondal està composta d'un cos perfectament cilíndric. El seu alçat està construït amb pedra morta, amb la tècnica anomenada d'espina de peix, i morter de calç i terra. A la base té un sòcol de filades de pedres calcàries rectangulars, que se superposen de manera relativament regular, dibuixant un cercle més ampli al de la base, que reposa directament sobre la crosta rocosa natural.

Actualment, la torre està enllaçada pel seu costat de tramuntana amb els antics corrals de la casa des coll des Jondal, convertits en habitatge, juntament amb l'estructura defensiva.

La porta original, que encara es conserva, però tapiada, és a la planta baixa, s'orienta gairebé al nord i està coberta per un arc de mig punt, amb dovelles ben tallades. El passadís d'accés, que travessa el mur, és pràcticament perpendicular i no oblic. La cambra baixa està coberta amb una volta un tant rebaixada i apuntada, feta amb pedres i amb la tècnica d'aproximació de filades. Tota l'obra està lligada amb morter de terra i calç.

En un moment indeterminat, el volum superior de la torre va ser demolit, sense dubte per a l'aprofitament de la pedra. En dates molt posteriors a la construcció de la torre i també quan aquesta ja havia perdut el seu caràcter defensiu s'obrí una altra porta (un veritable forat) a la part S-SO del mur, per tal d'establir un nou sistema de connexió.

Es conserva encara la trapa vertical, que travessant la volta, just a la vora del mur connectava amb la planta superior.

3. DESCRIPCIÓ DEL CONJUNT CONSTRUCTIU

Cap de les torres eivissenques d'aquest gènere té explicació possible, si no és en el marc d'un habitatge d'explotació rural i, en concret, en la defensa dels seus habitants. Per aquest motiu, en immediata proximitat dels edificis, encara que sempre per raons d'estratègia amb un mínim de metres de separació, es construïran aquestes torres.

D'aquesta manera, just al N-NO de la torre des coll des Jondal existeix l'habitatge primigeni –en la present memòria anomenat “casa principal”- per bé que aquest va ser reformat a principi del segle XX. Aquesta casa dibuixa una planta en “L”, amb entrada i façana principal, com és típic, orientada a migjorn, comunicant directament amb el porxo. L'extrem de llevant del colze construït té un cos amb doble planta. La porta principal, s'orienta, com és característic a Eivissa, en direcció migjorn. A la part de ponent es troba la cuina.

Després, en un moment encara mal d'esbrinar, arrambat amb la casa antiga i ja amb la mateixa torre, evidència clara que aquesta ja no tenia valor defensiu, s'edificà una casa per a majors. D'aquesta manera es configurarà un interessant pati descobert en la part de llevant resultant de la unió d'ambdós habitatges.

La casa del majoral també té la façana orientada al S i s'observa que la seua construcció va provocar el perllongament del camí i una projecció en colze en aquest punt. Aquest casament, també d'alt interès patrimonial té la cuina a la cantonada SO i a l'exterior del seu mur de ponent existeix encara, ben conservat, un forn de pa de planta quadrada, al qual s'accedeix mitjançant una petita escalinata de pedra. Per la banda de migjorn, existeixen alguns corrals que s'arramben també a la torre.

A banda d'això, destaca el camí antic, vorejat en bona part per parets tradicionals en esquena d'ase, el qual passant per la vora de la casa del majoral dibuixa un colze i va a buscar a banda i banda el camí que porta de la ciutat d'Eivissa.

4. DADES HISTÒRIQUES ENTORN DE LA TORRE DES COLL DES JONDAL

Manquen completament notícies històriques sobre aquest element defensiu, amb el benentès que una investigació de caire arxivístic i registral aportarà, en el futur, dades sobre els casaments.

Tot i que a ciència certa no se sap res del moment de la seua construcció, les seues característiques tècniques, absolutament similars a les que presenten moltes altres torres eivissenques del mateix tipus, que sí compten amb referències, permeten apuntar, quasi amb plena seguretat, que la torre del coll des Jondal va ser construïda al segle XVI, moment com és sabut de gran perill sobre el món occidental en general.

5. L'ESTAT ACTUAL DE CONSERVACIÓ DE LA TORRE DES COLL DES JONDAL I ELEMENTS CONSTRUCTIUS CONNEXOS

L'estat general de conservació de la torre des coll des Jondal és regular, a causa del seu abandonament i, endemés, de les mutilacions intencionades que va patir en el passat, quan aquesta, en la pràctica, havia deixat de jugar un paper defensiu i que abans han estat esmentades.

Mentre que l'interior de la cambra baixa sembla conservar-se en un relatiu bon estat, el parament extern, sobretot el superior, com ha estat dit en espina de peix, a la cara de migjorn, que és l'afectada pel recorregut solar, s'observen erosions importants.

Aquestes transformacions, tot i significar evidentment un impacte negatiu quant a l'estat original de la torre, no anul·len el bé com a element patrimonial, que cal protegir ja que conserva una bona part dels seus valors essencials.

Pel que fa a la resta d'elements constructius, la conservació varia de bona a molt bona, feta abstracció que la casa del majoral ha perdut la totalitat dels sostres i que un dels corrals, entre el camí i la torre, ha estat demolit. El conjunt de marges i els murs que configuren el camí es conserven en relatiu bon estat.

En qualsevol cas, cap de les patologies observades no sembla irreversible i, en aquest sentit, cal dir que no s'observen transformacions modernes dins aquest conjunt, les possibilitats de recuperació del qual a nivell patrimonial mantenen la seua plena vigència.

6. FIGURA I ABAST DE LA DECLARACIÓ

La proposta, quant a la torre, va en el mateix sentit que la resta d'elements del seu gènere a Eivissa, és a dir la de Bé d'Interès Cultural, amb la tipologia de monument, que per les seves característiques és la que indubtablement convé en aquest bé patrimonial.

Amb tot i amb això, cal assenyalar que aquesta torre no és altra cosa que el centre d'un espai amb un nombre considerable de construccions històriques, l'interès patrimonial de les quals no és més petit i que, atesa la seua gran importància de conjunt estructural i orgànic passaran també a formar part del propi BIC. Aquest, per tant, comprèn no només la torre, sinó també les dues cases, els corrals, els pous, el camí amb els murs que l'envolten, l'era i tots els marges tradicionals, incloent una construcció tradicional, la casa de carro, a l'extrem N-NE. Tots aquests elements constructius estan marcats en els plànols corresponents.

7. ENTORN DE PROTECCIÓ

La torre des Coll des Jondal, actualment unida a la casa del mateix nom, s'emmarca en una prominència, amb pendent descendent per tots els costats menys el de ponent. Precisament, l'orografia i la seua antropització tradicional, junt amb la carretera que ressegueix la prominència a la cota 98 – 101 m s.n.m., defineixen de manera clara i taxativa els límits de l'entorn. La cota més elevada del terreny protegit se situa just a l'extrem de ponent i té un valor de 123 m s.n.m.

Per això, sembla absolutament lògic tancar aquest oval, per la banda O, a equidistància del punt de referència més evident, el centre de la mateixa torre, tal com queda reflectit en el plànol.

Això vol dir que aquest espai, d'exactament 20.061 m², i un perímetre de 533,3208 m lineals, comprèn totes les solanes de conreu i altres punts no construïts al seu interior i on serà d'aplicació estricta el previst per la llei 12/98 del Patrimoni històric de les Illes Balears quant als entorns de protecció."

(...//...)

Sobre la base de l'anterior, la Comissió d'Ordenació del Territori, Urbanisme i Patrimoni Historicoartístic (CIOTUPHA), a la sessió del dia 18 de febrer de 2016, adopta el següent

ACORD

1. INCOAR l'expedient de declaració com a bé d'interès cultural, amb la tipologia de monument, de la torre i els elements constructius connexos des Coll des Jondal, terme municipal de Sant Josep de sa Talaia. La descripció, la localització i la delimitació figuren a l'informe tècnic emès pel tècnic de Patrimoni Històric el dia 15 de gener de 2016, que es transcriu i forma part integrant del present acord.
2. PUBLICAR aquest acord en el BOIB i en el BOE i notificar-lo a les persones interessades, a l'Ajuntament de Sant Josep de sa Talaia i al Govern de les Illes Balears.
3. COMUNICAR l'acord d'incòci al Registre de Béns d'Interès Cultural de les Illes Balears del Govern de les Illes Balears.
4. INSCRIURE l'acord d'incòci en el Registre Insular de Béns d'Interès Cultural.
5. CONTINUAR la tramitació de l'expedient d'acord amb les disposicions legals vigents.

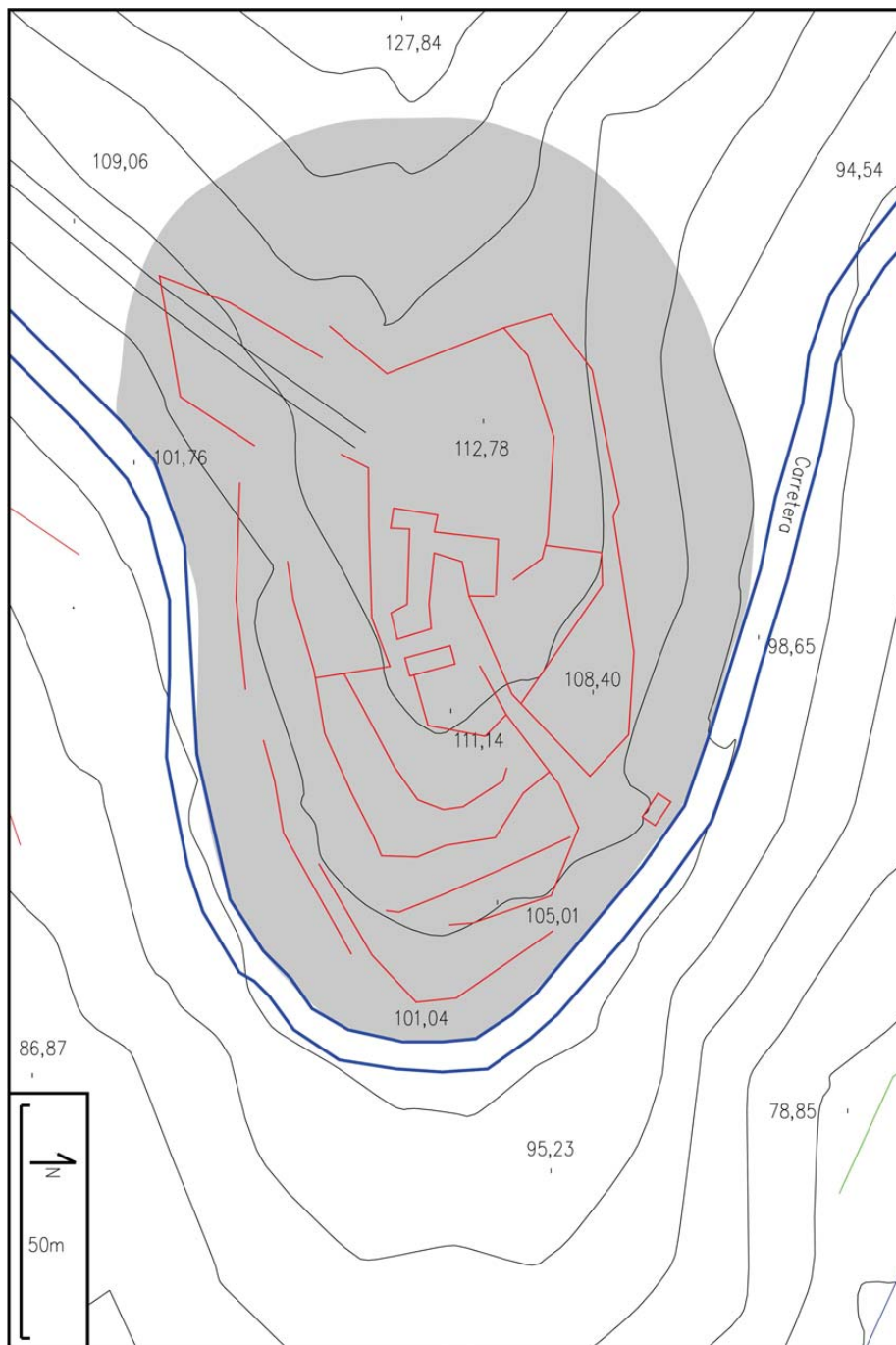
La incòci del procediment comportarà l'aplicació del règim de protecció establert per als béns ja declarats d'interès cultural."

La qual cosa es fa pública per al general coneixement de conformitat amb el que estableixen l'article 7 i següents reguladors del procediment de declaració de béns d'interès cultural de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears.

Eivissa, 16 de març de 2016

La secretària tècnica de Medi Ambient, Agricultura, Educació, Patrimoni, Cultura , Esports i Joventut
Maria Catalina Tur Torres

Coll des Jondal, en vermell elements constructius BIC i en trama grisa l'entorn de protecció

